

[Home](#) » [2005](#) » [1-2/2005](#) » Demokrati utan politik – Bosnien tio år efter Dayton

Demokrati utan politik – Bosnien tio år efter Dayton

Posted on December 19, 2005 by [Kjell Magnusson](#) in [1-2/2005](#)

<http://inblickosteuropa.se/2005/12/demokrati-utan-politik-bosnien-tio-ar-efter-dayton-av-kjell-magnusson/>

Av *Kjell Magnusson*

I början av april 2005 presenterade *Balkankommissionen* sin rapport om läget i Sydösteuropa. I avsnittet om Bosnien och Hercegovina skriver man bl.a. följande:

Den Höge Representantens makt att utöva tvång (Bonnbefogenheterna) kom ursprungligen till som ett svar på hot mot fredsprocessen. Det internationella uppdraget i Bosnien hade planerats för en instabil miljö i efterdyningarna av en väpnad konflikt. När de utmanande befogenheterna att intervensera och åsidosätta inhemska institutioner kom till 1997 var syftet att avvärja hot mot den allmänna ordningen och försök av de tidigare stridande parterna att ifrågasätta statens integritet. När emellertid den politiska agendan i Bosnien har övergått till att gälla helt andra frågor, nämligen demokratisk konsolidering och utveckling, har den Höge representantens maktbefogenheter och åtgärder fortsatt att dominera bosnisk politik. Detta har förhindrat utvecklingen av det självstyre som är en förutsättning för att komma ifråga som kandidatland till EU.

Så länge den Höge Representanten har tillgång till Bonnbefogenheterna, utgör dessa kärnan i efterkrigs-Bosniens oskrivna författning och påverkar alla politiska projekt. Samtalen i Bosnien har övertygat oss om att OHR har överlevt sig själv. Vad Bosnien behöver är ett ramverk för

anknytning till EU som kan tjäna som drivkraft för den konstitutionella diskussionen i landet. Ett nytt Dayton behövs inte, men en ram som möjliggör en genuin debatt om konstitutionen. Förhandlingar om medlemskap kan utgöra en sådan ram och EU: s förhandlare kan spela rollen av betrodd medlare.¹

I diplomatiska sammanhang var detta ett ovanligt mått av klarspråk och i realiteten en förödande kritik av det experiment i statsbyggande som pågått i Bosnien och Hercegovina sedan 1995. Balkankommissionen leds av den förre italienske premiärministern Giuliano Amato och bland medlemmarna märks bl.a. Carl Bildt, Tysklands tidigare president Richard von Weizsäcker, den förre presidenten i Makedonien Kiro Gligorov, Goran Svilanović, f d utrikesminister i Serbien-Montenegro, samt Zlatko Lagumdžija, f d premiär- och utrikesminister i Bosnien. Sekreterare är den bulgariske samhällsforskaren Ivan Krastev. Det handlar med andra ord om en ovanligt kvalificerad församling där även framstående personligheter från Balkanländerna är representerade.²

Kanske kan rapporten bryta igenom den diskurs som hittills präglat den officiella bilden av läget i Bosnien. I allt väsentligt ställer sig kommissionen bakom den omfattande och sakligt grundade kritik som under senare år förmedlats av forskare och oberoende debattörer, såväl i Bosnien som omvärlden. Man kan nämna t.ex. David Chandler³ vid universitetet i Westminster, Gerald Knaus⁴ vid ESI i Berlin, eller ekonomen Žarko Papić⁵ i Sarajevo.

Protektorat

Kritiken har framförallt gällt det sätt på vilket återuppbyggnaden av Bosnien har ägt rum. Enligt överenskommelsen i Dayton den 21 november 1995 fick det internationella samfundet ett ansvar för övervakandet av fredsprocessen. Vid sidan av en militär styrka som ursprungligen uppgick till 60 000 man, inrättades posten som *Hög Representant*, med uppgift att koordinera den civila återuppbyggnaden. Dess förste innehavare, Carl Bildt, har i *Uppdrag fred* beskrivit den till en början kaotiska situationen: otillräckliga resurser, misstro från NATO: s sida samt motstånd från inhemska politiker. Bildts efterträdare kunde arbeta under andra villkor. Vid ett möte i Bonn i december 1997 beslöt den informella kommitté som representerade det internationella samfundet att ge den Höge Representanten och dennes kansli (OHR, *Office of the High Representative*) mycket långtgående befogenheter att styra utvecklingen. Hädanefter hade OHR företräde i tolkningen av Daytonöverenskommelsen och kunde i sista hand fatta alla avgörande beslut om Bosniens framtid, mot de inhemska politikernas vilja. Därmed blev Bosnien och Hercegovina i praktiken ett protektorat. OHR tog initiativ till och skrev nya lagar vilka sedan drevs igenom i de politiska församlingarna. Media kontrollerades, misshagliga journalister, ämbetsmän och politiker kunde avsättas eller få yrkesförbud. Detta må vara befogat om personen ifråga är misstänkt för krigsförbrytelser, men i de flesta fall har det handlat om korruptionsanklagelser, ifrågasättande av bestämda politiska åtgärder eller helt enkelt brott mot "andan i Daytonavtalet". Även om det säkerligen förekommer korruption i Bosnien, har den i vissa spektakulära fall varit svår att bevisa och det godtyckliga i OHR: s agerande framgår av att omvärlden i det längsta visat förtroende för enskilda politiker som sedan åtalats för korruption. Inte sällan har tidpunkten och kontexten för OHR: s ingripanden inneburit att de av aktörerna själva och även allmänheten uppfattats som politiska repressalier.

Mest anmärkningsvärda är kanske de metoder som använts för att förändra det politiska livet. De första valen efter kriget genomfördes efter påtryckningar från USA hösten 1996, trots motstånd från europeisk sida. Säkerhetssituationen var inte tillfredsställande och eftersom ingen folkräkning hade genomförts blev upprättandet av röstlängder en improvisation som gav stora

möjligheter till manipulation. Det visade sig att de nationellt orienterade partier som vunnit valet 1990 även denna gång tog hem en övertygande seger, vilket betydde att omvärlden hade legitimerat de politiker som bar ett tungt ansvar för krigsutbrottet 1992. Valutgången får ses som en viktig bakgrund till Bonnbefogenheterna, som gav det internationella samfundet möjlighet att styra Bosnien vid sidan av de politiska institutioner som drivits igenom i Dayton. OHR och andra organisationer har sedan dess lagt ned mycket stora ansträngningar på att främja politiska grupperingar som har en bosnisk snarare än en nationell profil. De internationella övervakarna har använt sig av mediekampanjer och varningar för att få medborgarna att rösta på "rätt" partier, stött politiker med lämplig profil och aktivt deltagit i formulerandet av politiska program. Efter valen har man på olika sätt ingripit för att försöka förhindra att vissa partier kommer i regeringsställning, om så behövs genom tillägg till konstitutionen. Även mer eller mindre fantasifulla förslag till speciella röstningsregler har varit i omlopp – t.ex. idén att medborgarna skulle tvingas rösta på flera kandidater (med olika etnisk tillhörighet) – ofta förmedlade av ICG (International Crisis Group), en politiserande "think tank" med förvånansvärt gott rykte.

Allt detta har skett i det vällovliga syftet att främja en demokratisk utveckling och politiker i Västeuropa och USA har knappast reagerat mot de negativa följderna av ett sådant system. I stället har Bosnien efter Dayton beskrivits som ett framgångsexempel och ett mönster för omvärldens agerande i liknande situationer, t.ex. Kosovo eller Irak. Officiella dokument har tagit fasta på att det inte längre råder krig eller att flyktingar återvänt, men har som regel förbigått det problematiska i företaget med tystnad eller hänvisat till nationalismen bland bosniska politiker och väljare. Som Chandler, Knaus och andra har påpekat finns det emellertid en flagrant motsättning mellan honnörsord som demokratisering eller anknytning till "Europa" och det faktum att det internationella samfundet anser det möjligt och legitimt att skapa ett demokratiskt samhälle utan att förlita sig på det politiska systemet. De institutioner man själv har konstruerat får inte tillåtelse att fungera och det är karaktäristiskt att frågor om social och ekonomisk utveckling i hög grad bestäms utanför landet. Både implicit och explicit innebär detta att bosnierna inte anses mogna att styra sitt eget land och att Bosniens angelägenheter hanteras bäst av utländska experter. Trots alla ansträngningar är resultatet magert, inte minst vad gäller försöken att påverka den politiska processen och människors attityder. Modellen har endast lett till att stora delar av befolkningen, oavsett etnisk tillhörighet, känner ett ökande främlingskap och är starkt kritisk mot det internationella samfundets politik.

Den pseudokoloniala situationen understryks av att de utländska experterna – man räknar med att det i Sarajevo för några år sedan fanns 15 000 – inte endast har sista ordet i alla betydelsefulla frågor, utan dessutom lever på en standard som är ouppnåelig för bosnierna själva. Visserligen har den utländska närvaron bidragit till sysselsättning och inkomster, i synnerhet i Sarajevo, men detta är i hög grad en kuliss som tenderar att falla sönder i takt med att utlänningarna reser vidare till nästa oroshärd. Attityden bland bosnierna motsvaras för övrigt av en misstro mot den bosniska verkligheten hos utländska experter. De halvdana resultaten och en påtaglig kulturell distans leder till ironi eller irritation, vilket ibland är märkbart även i den Höge Representantens uttalanden. Ett huvudproblem är att Bosnien tenderar att bli en abstraktion, något som förstärks av att de internationella funktionärerna som regel inte behärskar språket och ofta saknar kunskaper om det tidigare samhällssystemet och den period som föregick kriget.

Men, kan man invända, var det inte ett krig i Bosnien? Har inte bosniska politiker visat sig oförmögna att hantera landets problem i en anda av kompromisser och rationalitet? Detta är förvisso sant. Samtidigt måste man komma ihåg att det system som infördes i Bosnien efter kriget inte är en frukt av de bosniska medborgarnas eller ens deras representanters politiska

vilja. Redan hösten 1995 kunde det ifrågasättas om Daytonavtalet verkligen lade grunden till en fungerande stat. Den märkliga skapelsen med en statsbildning som består av en republik och en federation (i sin tur indelad i tio självstyrande kantoner), och vars karaktär är svår att definiera, var knappast en idealisk lösning. Det fanns en uppenbar risk att existensen av Republika Srpska och i synnerhet den bosnjakisk-kroatiska federationen skulle fungera som inbyggda konfliktskapande mekanismer. Jämför man Daytonöverenskommelsen med andra förslag till lösning mellan 1992 och 1995 är det svårt att påstå att den skulle vara mer genomtänkt.

Enligt en vanlig uppfattning var Europa oförmöget att få slut på kriget i Bosnien. Först efter amerikanernas resoluta ingripande och flygbombningar gick det att sluta fred. Bortom denna mediebild fanns en mer komplex verklighet där USA:s hållning i realiteten förlängde kriget. Framförallt motarbetade amerikanerna in i det sista olika förslag till en uppgörelse mellan parterna.⁶ Daytonavtalet bär därför alla spår av ett hastverk. Till skillnad från tidigare förslag till lösningar var Dayton-Bosnien en invecklad och asymmetrisk statsbildning med svag centralmakt och tre arméer (!) Existensen av den bosnjakisk-kroatiska federationen går direkt tillbaka på ett amerikanskt initiativ i mars 1994. Den kom till för att få ett slut på kriget mellan bosnjaker och bosnienkroater (understödda av Kroatien) och förbigick de serbdominerade områdena med iögonenfallande tystnad. Att det skulle kunna röra sig om en uppdelning av Bosnien underströks av att Federationen förutsattes ingå en konfederation med Republiken Kroatien. När tanken på en bosnjakisk-kroatisk federation återupplivades i Dayton, var emellertid den konfederation som något år tidigare utgjort en viktig beståndsdel inte längre aktuell, trots protester från kroatisk sida.

Man kan därför knappast klandra de stridande parterna om de upplevde Dayton som en temporär lösning. Det motsägelsefulla i konstruktionen och frånvaron av en principiell diskussion av de olika folkgruppernas ställning undergrävde Dayton-Bosniens legitimitet. Det är karaktäristiskt att det var först 2002, efter ingripande av OHR, som de tre folkgrupperna fick samma status över hela Bosnien. Lika följdriktigt är att språkfrågan, trots sin potentiella sprängverkan, inte behandlades i Daytonfördraget. Idag utgör existensen av tre standardspråk (bosniska, kroatiska och serbiska), de stora likheterna till trots, ett svårhanterligt problem med direkta konsekvenser för den gemensamma statens karaktär.

Omvärldens ambivalens

Det var inom denna institutionella struktur det bosniska samhället skulle restaureras, vilket inte oväntat skapade problem. De tre folkgrupperna var inte nöjda och externa experter var osäkra på hur de skulle agera. Utländska biståndsgivare klagade över att det inte fanns en stat de kunde samarbeta med, något som inte var helt korrekt, men uppenbarligen menade man ett centralt ministerium med befogenheter att fatta beslut som var bindande på lägre nivåer. Under alla förhållanden var systemet tungrott.

Relativt snart började styresmännen i Bosnien ifrågasätta grundläggande principer i Daytonöverenskommelsen. I olika rapporter och policyuttalanden från det internationella samfundets sida argumenterades för att Bosnien måste centraliseras och bli en "normal" stat. OHR började ta olika initiativ till förändringar som åtminstone delvis stred mot avtalet, allt med hänvisning till behovet av reformer. Under senare år har utsikterna om ett NATO- och EU-medlemskap varit ett huvudargument i sådana strävanden.

Det internationella samfundets ambivalens har på nytt aktualiserat det problem som Daytonöverenskommelsen skulle lösa: Hur skall Bosnien styras? Oenigheten i konstitutionella frågor är påfallande och följer tydligt etniska skiljelinjer. Något förenklat vill bosniakerna ha en bosnisk enhetsstat, uppbyggd som en nationalstat av svensk eller fransk typ. Varken kroater eller serber kan acceptera detta, eftersom de fruktar att domineras av den största folkgruppen. Serberna slår, med hänvisning till Daytonöverenskommelsen, vakt om den egna republiken, medan kroaterna är splittrade mellan dem som föredrar en tredje entitet och dem som vill ha en kantonal lösning. I varje fall vill flertalet kroater inte leva som en minoritet i en federation dominerad av bosniaker.

Bosnienkrigets brutalitet, med massmord och fördrivning i stor skala, har betytt att många betraktat en federal lösning som en eftergift för nationalism. Delvis har detta att göra med medias rapportering om konflikten. Å ena sidan fanns en idylliserande bild av ett multietniskt Bosnien och ett kosmopolitiskt Sarajevo där den etniska tillhörigheten spelade en underordnad roll. Å andra sidan beskrevs kriget som huvudsakligen en aggression utifrån. Att det även var ett inbördeskrig ville många inte medge, möjligen för att det ansågs innebära en relativisering av de våldsdåd som begåtts. Mot den bakgrunden kunde Daytonöverenskommelsen lätt uppfattas som en cynisk kapitulation.

Synen på kriget byggde ofta på föreställningen att Bosnien befolkades av "bosnier" och det är karaktäristiskt att amerikanska texter genomgående talade om "the people of Bosnia". Visserligen tillhörde man skilda religioner, men varför skulle detta förhållande blandas samman med frågan om nationalitet? Därifrån var det lätt att dra slutsatsen att en majoritet av invånarna borde stå bakom regeringen i Sarajevo och att de som betraktade sig som serber och kroater egentligen var missledda av den nationalistiska propaganda som föregått kriget.

Det ironiska är att de politiker som i omvärlden personifierade Bosnien, Alija Izetbegović, Haris Silajdžić eller Muhamed Šaćirbegović (Šaćirbey), visserligen kämpade för ett sammanhållet Bosnien och Hercegovina och ett samhälle där tre folkgrupper kunde leva tillsammans. Men de stred inte för det Bosnien som frammanades av intellektuella i Frankrike eller Sverige: ett sekulariserat och (i vår mening) multietniskt land, ett samhälle där etnicitet egentligen saknade betydelse. Ledarna för SDA (Demokratiska Aktionspartiet) företrädde de bosniska muslimerna och det var deras kultur och religiösa tradition partiet kämpade för. I själva verket befann man sig i konflikt med den tidigare socialistiska medelklass vars attityder och syn på det egna landet oftast fick representera Bosnien utomlands. Den motsättningen har i hög grad präglat det bosniska samhället och kulturlivet efter Dayton.

I Bosnien fanns tre folkgrupper som talade samma språk, men mellan vilka det fanns tydliga gränser, som bl.a. manifesterade sig i relativt få blandäktenskap, om man bortser från Sarajevo och andra större städer. Ingen av dessa grupper hade egen majoritet och den största folkgruppen, muslimerna eller bosniakerna, uppgick till endast drygt 40 procent av invånarna.⁷ Så länge den jugoslaviska federationen existerade var det möjligt att hantera en sådan befolkningsstruktur, även om Jugoslavien alltmer utvecklades i riktning mot en konfederation av nationalstater. För övrigt spelade den etniska tillhörigheten i den Socialistiska Republiken Bosnien en viktig roll för fördelning av politisk och ekonomisk makt. I sak styrdes landet av en koalition av muslimska, kroatiska och serbiska kommunister.

Specifik nationsbildning

Det finns i Sverige en naiv föreställning om att politiska problem kring etnicitet i själva verket botten i andra, mer "verkliga" förhållanden, t.ex. ekonomiska. Uppkomsten av etniska rörelser förklaras gärna som resultatet av förtryck eller manipulation och många har svårt att acceptera att etnisk identitet och nationella strävanden i vissa historiska situationer kan utgöra en autonom politisk faktor. Sedan mitten av 1800-talet har balkanfolken strävat efter att skapa politiska institutioner enligt det mönster som dominerar i Västeuropa, nämligen nationalstaten. Denna nationsbildningsprocess har av olika skäl varit mer komplex än i Norden och byggt på kulturella särdrag som från vår horisont kan förefalla negligerbara. Vi har aldrig förstått hur religiöst-kulturella skillnader, trots existensen av ett gemensamt folkspråk, kunnat ge upphov till skilda identiteter.

Ett svårlöst problem har varit den brist på historisk kontinuitet (i politisk kontroll över ett territorium) som kännetecknar alla folkgrupper på Balkan och som innebär att de nationella rörelser som uppkom under 1800- och 1900-talen ofta fick gå tillbaka till eventuella medeltida statsbildningar för att legitimera sina strävanden. Tyvärr överensstämde sällan den etniska och (den eftersträvalda) politiska kartan och det var mycket svårt att tillgodose en given folkgrupps legitima krav på självbestämmande utan att detta drabbade någon annan grupp. Dessa strukturella förhållanden är en grundläggande orsak till att nationalism varit ett samhällsproblem på Balkan de senaste hundra åren, alldeles oavsett politiskt system och ideologiska strömningar vid en given tidpunkt.

Vill man förändra verkligheten måste man också förstå den och mycket av omvärldens insatser i Bosnien bygger på felaktiga premisser. Självklart bör en stat eller en politisk struktur vara funktionell, men lösningen är inte alltid en enhetsstat. Att det i Bosnien finns skilda etniska identiteter må vara olyckligt, men är en följd av en historisk utveckling som knappast kan förnekas. 1878 ockuperades Bosnien och Hercegovina av Österrike-Ungern. En befolkning som i århundraden tillhört en stat (Osmanska imperiet) som kategoriserade medborgarna efter religionstillhörighet och där ett antal socioreligiösa grupper levde sida vid sida med ett stort mått av autonomi, konfronterades plötsligt med ett modernt samhälle. Vid sidan av vägar, järnvägar och en modern förvaltning uppstod skolor, kulturföreningar, bibliotek och tidningar, vilka lade grunden till en modern identitet. Denna utveckling pågick emellertid inom ramen för de sociala och kulturella gränser som existerat i över fyra hundra år, vilket innebar att Bosniens katoliker och ortodoxa blev kroater och serber, med stöd av trosfränder i Kroatien och Serbien, där nationsbildningsprocessen hunnit längre och där sambandet mellan religion och nation var i det närmaste hundra procentigt. Flertalet muslimer levde inom ramen för en traditionell islamisk kultur där tanken på en politisk identitet skild från den religiösa var främmande. Österrikarnas försök att främja uppkomsten av en bosnjakisk identitet som omfattade alla folkgrupper hade ingen märkbar effekt.

De bosniska muslimernas historia under 1900-talet kan beskrivas som en pågående nationsbildningsprocess där en religiös identitet gradvis har ersatts eller kompletterats med en nationell identitet, ofta motarbetad av serber och kroater. I mellankrigstidens Jugoslavien fanns en medvetenhet om den egna särprägel, men de bosniska muslimernas politiska orientering hade fortfarande klara religiösa förtecken. I det socialistiska Jugoslavien erkändes de mot slutet av 1960-talet under namnet *Muslimani* (muslimer) som en statsbärande sydslavisk nation, på samma nivå som serber, kroater, slovenar, makedonier och montenegriner. Därmed börjar en medveten nationsbildningsprocess, understödd av staten och kommunistpartiet, där muslimernas kulturtradition och identitet på olika sätt framhävs. Under kriget 1992-1995 fullbordas processen och efter viss tvekan tar man namnet bosnjaker.

Det är mot den bakgrunden knappast förvånande att de bosniska muslimernas politiska parti, SDA, slog vakt om den egna identiteten eller att det inom partiet fanns en stark religiös komponent som gick tillbaka till islamiska förnyelsesträvanden under 1930- och 1940-talet. Detta är skälet till att Izetbegović och de andra ledarna för SDA knappast betonade eller försökte befästa en gemensam bosnisk identitet. Dilemmat med en sådan framtoning var att SDA aldrig kunde vinna anhängare utanför muslimernas/bosnjakernas led och Izetbegović kunde lika litet som de bosnienserbiska eller bosnienkroatiska ledarna framstå som en samlande gestalt med vilken alla bosnier kunde identifiera sig. I omvärlden, i synnerhet i USA, förefaller det ha funnits ett grundläggande missförstånd på den punkten.

Etnicitet och politik

Lösningen på Bosniens problem är inte skapandet av en enhetsstat – lika litet som en delning. En sådan stat kan aldrig bli bosnjakisk, även om det finns starka strömningar i SDA som utgår från att bosnjakerna i kraft av sin ställning som största folkgrupp – man brukar kalla sig Bosniens majoritetsfolk – i någon mening är mer bosnier än andra. En utveckling i den riktningen kommer automatiskt att möta motstånd från de över femtio procent av befolkningen som inte är bosnjaker. Det ligger nära till hands att tänka på den jugoslaviska identifikationen bland serberna före 1980-talets nationalism. Den må ha varit uppriktigt menad men uppfattades av andra folkgrupper som ett uttryck för serbisk nationalism. En sammanblandning av det bosnjakiska och bosniska kommer att gå samma öde till mötes och i ett kortare tidsperspektiv går det inte att bortse från att det partipolitiska systemet bygger på etnisk tillhörighet. En enhetsstat som baseras på fria val kommer att regeras av en koalition av åtminstone två etniskt förankrade partier, även om dessa inte nödvändigtvis behöver företräda en nationalistisk ideologi. Sådana partier kommer i än högre grad att dominera lokalt och i vissa regioner eller kommuner ha egen majoritet även om flertalet flyktingar skulle återvända.

Därför måste den etniska dimensionen på något sätt integreras i det politiska systemet. Det kan antingen ske i form av en kantonal lösning eller som en federation av tre delrepubliker. En sådan lösning behöver ingalunda leda till Bosniens sönderfall och utgör inte i sig en eftergift åt nationalism. Inte heller är den oförenlig med en starkare centralmakt än idag. Däremot är det en illusion att tro att man på kort tid skulle kunna uppfostra medborgarna att bli bosnier. Problemet är i stället att finna en lösning som förhindrar att en grupp dominerar en annan och som låter alla medborgare ge uttryck åt sin etniska identitet, även dem som uppfattar sig som bosnier eller jugoslaver i traditionell mening. Tillämpningen av Daytonavtalet har bortsett från denna grundläggande fråga.

I det sammanhanget är Balkankommissionens hållning intressant och innebär något annat än det budskap som hittills kommit från det internationella samfundet:

Alla är ense om att det finns allvarliga problem med det nuvarande federala systemet i Bosnien och Hercegovina. Detta beror delvis på frånvaron av en koherent maktstruktur på regional nivå. En annan orsak är tendensen att se det federala systemet som ett problem som måste övervinnas, snarare än som en löftesrik modell som tillåter etniska gemenskaper att blomstra sida vid sida och underlättar en hälsosam politisk konkurrens.⁸

Om vi anser att gränserna i Europa inte bör ändras, måste vi utgå från att det är möjligt att förena Bosniens i verklig mening multietniska karaktär med en modern stats institutioner. Det internationella samfundet har i stället försökt tänka bort den etniska mångfalden.

Bosnien handlar inte primärt om hur man bäst skall lösa vad som i abstrakta termer kallas en *post-conflict situation*, utan snarare om att i en given kontext, präglad av en specifik nationsbildningsprocess försöka åstadkomma en rimlig lösning.

Erfarenheterna från Bosnien illustrerar det internationella systemets svårigheter att bedriva statsbyggande och lösa etniskt betingade konflikter. Man har använt sig av en retorik med flitiga hänvisningar till demokrati, frihet eller mänskliga rättigheter, men fört en politik som uppenbarligen utgår från realpolitiska överväganden. Inte minst visar fallet Bosnien faran av att informella stormaktsstrukturer tar över det som borde vara FN: s område. Bosnien var det första i en rad nedslående exempel på en aktivistisk utrikespolitik, följt av Kosovo, Makedonien, Afghanistan och Irak, där i synnerhet USA vidtagit åtgärder som ofta förvärrat en redan svår situation och ibland fått förödande konsekvenser.

Även om det internationella samfundet lyckats skapa fred och säkerhet i Bosnien, måste Daytonprocessens samhällsbyggande betraktas som ett misslyckande. Visserligen har det internationella samfundet byggt upp det krigsskadade landet, men under de tio år som gått har man inte lyckats skapa ett fungerande politiskt system eller lägga grunden till ekonomisk utveckling. I dagens Bosnien lever ca 20 procent av befolkningen under den officiella fattigdomsgränsen,⁹ medan arbetslösheten är högst i Europa och ligger på 44 procent.¹⁰ Man har ännu inte nått upp till den ekonomiska nivån före kriget och på grund av arvet från det socialistiska systemet¹¹ lever många helt utan ett socialt skyddsnät. Dessa förhållanden torde ha avgörande betydelse för möjligheterna att skapa ett stabilt samhälle och det hade varit önskvärt att det pseudokoloniala systemet hade ägnat större uppmärksamhet åt Bosniens ekonomiska och sociala situation.

Den främsta lärdomen är kanske att det måste finnas en överensstämmelse mellan det ansvar man tar på sig och de resurser man är beredd att bidra med. I en mening hade det varit bättre om Bosnien och Hercegovina varit ett regelrätt protektorat, något som aldrig var ett realistiskt alternativ eftersom det skulle ha krävt internationellt bistånd i en storleksordning ingen ansåg rimlig. Mot den bakgrunden borde man från omvärldens sida visa större ödmjukhet och ställa frågan på vilka grunder man egentligen har rätt att ta på sig rollen som Bosniens överförmyndare. Som Balkankommissionen skriver har OHR överlevt sig själv.

FOTO ovan: Henrik Stub

Fotnoter

¹The Balkans in Europe's Future, s.24-25, <http://www.balkan-commission.org/left.htm>

²För en presentation av kommissionens medlemmar jfr <http://www.balkan-commission.org/members/main.htm>

³David Chandler är bl.a. författare till *Bosnia: Faking Democracy after Dayton* (London: Pluto Press: 1999) och *From Kosovo to Kabul: Human Rights and International Intervention* (London: Pluto Press: 2002). Kopior av Chandlers artiklar rörande Bosnien återfinns på hemsidan: <http://www.wmin.ac.uk/sshl/page-63-smhp=1> (Westminster University, Centre for the Study of Democracy).

⁴Gerald Knaus leder ESI, European Stability Initiative. Av särskilt intresse i det här sammanhanget är rapporten Post-Industrial Society And The Authoritarian Temptation, ESI, October 11, 2004 samt förslaget till en avveckling av Federationen och en lösning där Republika srpska blir en kanton: Making Federalism Work – A Radical Proposal for Practical Reform, ESI, January 8, 2004. Jfr ESI: s hemsida, <http://www.esiweb.org/> som tillhandahåller ett stort antal rapporter om ekonomiska, sociala och politiska förhållanden i Bosnien.

⁵Jfr Zarko Papić, Lessons not learnt in B-H, Bosnia Report, June-October 2001, http://www.bosnia.org.uk/bosrep/report_format.cfm?articleid=790&reportid=151. Papić är huvudansvarig för Bosnia and Herzegovina Human Development Report/Millennium Development Goals 2003, UNDP Bosnia and Herzegovina, June 2003, http://www.esiweb.org/bridges/bosnia/UNDP_HumDevRep2003.pdf

⁶Jfr Carl Bildts kommentar den 25 jul 2005: Bildt Comments: US Myths and Bosnian Truths , 20 July ,2005 <http://bildt.blogspot.com/2005/07/us-myths-and-bosnian-truths.html> . Föremålet för kommentaren var: Richard Holbrooke, Was Bosnia Worth it? Washington Post, 19 July, 2005, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/07/18/AR2005071801329.html>

⁷Enligt 1991 års folkräkning utgjorde muslimerna 43,7 % av Bosniens befolkning, serberna 31,3 % och kroaterna 17 %.

⁸The Balkans in Europe's Future, s.24, <http://www.balkan-commission.org/left.htm>

⁹Jfr Living in BiH, <http://www.fzs.ba/LiBiHIntroENG.htm>, en flerårig longitudinell studie baserad på 3000 hushåll genomförd av de statistiska myndigheterna i Bosnien och Hercegovina. Jfr även Världsbankens rapport Bosnia and Herzegovina. Poverty Assessment, Report No. 25343-BIH, November 21, 2003. http://www.esiweb.org/bridges/bosnia/WB_Poverty_Assessment_Vol_I.pdf

¹⁰BiH Evropski rekorder u nezaposlenosti. Nezavisne Novine , 07.08,05, <http://www.nezavisne.com/dnevne/dogadjaji/dog08072005-05.php>

¹¹Den sociala välfärden, som sjukförsäkring och pension, var i det socialistiska Jugoslavien ingen statlig eller kommunal angelägenhet, utan knuten till en anställning i den samhällsägda ekonomin.